

Halfjaarlijkse uitgave voor deelnemers Zoogdiermonitoring, november 2006

VERENIGDE NATIES ROEPT 2007 UIT TOT “JAAR VAN DE DOLFIJN”	1
KONIJN IN NEDERLAND KRIJGT HULP VAN WISENT	3
BEVERS IN LIMBURG VOORJAAR 2005 – VOORJAAR 2006	4
RESULTATEN DAGACTIEVE ZOOGDIEREN 2005	8
DOORGEVEN VAN WAARNEMINGEN.....	16
NOORDSE WOELMUIS VERDER IN VOORKOMEN ACHTERUIT;.....	17
ONDERZOEK GEWENST NAAR DE RELATIE MET KOEIEN EN PAARDEN!	17
RESULTATEN WINTERTELLINGEN VLEERMUIZEN 2006.....	19
MASSALE VOLKSVERHUIZING BIJ DE BRUINVIS IN DE NOORDZEE !	25
VERSTANDIG OF NIET?	25
ZWANENZANG VOOR HET MEETNET EEKHOORNNESTSTELLINGEN.....	27
GEVALLEN VAN MYXOMATOSE EN RHD GEZOCHT	29
‘SOORT VAN DE MAAND’	29
TELGANGER DIGITAAL	30
VELDAGENDA.....	30
WORD LID VAN DE ZOOGDIERVERENIGING VAN NEDERLAND.....	30

Verenigde Naties roept 2007 uit tot “Jaar van de dolfijn”

Het gaat wereldwijd niet goed met de dolfijnen. Tal van bedreigingen waaronder verdrinking in visnetten, vervuiling van het zeewater, afname van voedselbeschikbaarheid door overbevissing, habitatverlies, illegale jacht en geluidsverstoring resulteert in een wereldwijde afname van het aantal dolfijnen. Verschillende soorten, bv de vaquita (kleinste bruinvis soort), staan op de rand van uitsterven. Daarom heeft de Verenigde Naties tezamen met de Whale and Dolphin Conservation Society (WDCS) 2007 uitgeroepen tot het Jaar van de Dolfijn. Op 17 september 2006 heeft Prins Albert III van Monaco dit op feestelijke wijze bekend gemaakt en een campagne gelanceerd.

De basis hiervoor is VN Conventie van Migrerende soorten, op grond waarvan internationaal twee overeenkomst voor de bescherming van dolfijnen zijn afgesloten. ACCOBAMS is gericht op de situatie in de Middellandse zee en ASCOBANS is geldig voor de Noordzee en Oostzee. Deze campagne voorziet niet alleen in een gezonde toekomst voor de dolfijnenpopulatie, maar ook voor de vissers, als hoeders van onze zee. Een duurzame bescherming van dolfijnen wordt alleen mogelijk gezien indien met vissers samengewerkt wordt. Daarom probeert men in 2007 een brug te slaan tussen de natuur en de visserij.

Het is de bedoeling dat deze campagne wereldwijd wordt opgepakt door het bedrijfsleven, overheden en non-profitorganisaties om de dolfijnenpopulatie in stand te houden. De Europese Commissie is begonnen om – in fases - het gebruik van pingers bij grotere schepen verplicht te stellen. De eigenschappen van gehoorsystemen van zeezoogdieren lopen zo ver uiteen dat het werkelijke nut van de door de EU verplicht gestelde pingers in twijfel wordt getrokken.

De Zoogdierverseniging VZZ zal daarom in 2007 extra aandacht schenken aan dolfijnen in de Nederlandse wateren. Het gaat hierbij met name om bruinvissen en witsnuitdolfijnen maar deels ook om witflankdolfijnen, tuimelaars, gewone dolfijnen en gestreepte dolfijnen. Vanwege het themajaar zal onder andere informatie op de website verschijnen, in (deze) telganger en er wordt een lezing gemaakt. In samenspraak met de Werkgroep Zeezoogdieren wordt nagegaan wat er verder gedaan kan worden binnen in het kader van dit themajaar.

Konijn in Nederland krijgt hulp van wisent

In de loop van 2007 zullen wisenten (*Bison bonasus*) rondlopen in het Kraansvlak, een duingebied in de buurt van de Kennemerduinen. Dat heeft een woordvoerder van natuurorganisatie ARK begin november laten weten. Het gebied van tweehonderd hectare is eigendom van PWN Waterleiding Noord-Holland.

Samen met stichting Duinbehoud, PWN Waterleidingbedrijf Noord-Holland en stichting Kritisch Bosbeheer werkt ARK aan een proef met wisenten in het Kraansvlak. De proef wordt begeleid door wetenschappers van de Universiteit Groningen en de Radboud Universiteit in Nijmegen. De Groningers kijken naar het sociaal gedrag van deze Europese wilde rundachtige, het habitatgebruik en de effecten op de vegetatie en het landschap. Nijmegen neemt de invloed van de nieuwkomer op het dierenleven voor zijn rekening. Daarnaast willen ze tijdens het experiment uitzoeken hoe publiek en wisenten het beste samen kunnen gaan.

De wisent of Europese bizon moet onder meer het dichtgroeien van het duingebied voorkomen. Vroeger was die taak vooral weggelegd voor konijnen. Door ziektes zijn er nu veel minder konijnen in de duinen. Door het dichtgroeien zijn konijnen mogelijk onvoldoende in staat om voldoende kortgrazige vegetatie in stand te houden voor hun eigen voedselvoorziening. Ze krijgen nu hulp van wisenten. Zijn menu bestaat voor een groot deel uit grassen, zeggren en kruiden, maar hij schilt meer dan andere grote grazers en ook struiken en jonge bomen langdurig in bonsaivorm kan houden. Wat het effect van al dit graas- en schilwerk is op het duinlandschap zal het 5 jaar durende experiment in de duinen uitwijzen.

Ooit kwam de wisent algemeen voor in Europa. Buiten Europa komt de soort van origine niet voor. De Kaukasische ondersoort is rond de eeuwwisseling uitgeroeid. In 1921 is de laaglandwisent, de andere ondersoort ook in het wild verdwenen, met maar 12 dieren in gevangenschap. Door te fokken met deze dieren is er weer een groep ontstaan die kon worden uitgezet in een gebied in Polen. De volledige huidige populatie (+ 3000 dieren) stamt van dat dozijn af. Momenteel komen wisenten met name voor in Bialowieza in oost-Polen en de Kaukasus. Kleinere groepen zijn momenteel op zo'n 200 plaatsen in semi-wilde omstandigheden te vinden.

Sinds 1976 leven er wisenten in Natuurpark Lelystad. De eerste groep bestond uit drie wisenten. Het gebied waar deze dieren in leven in het Natuurpark bestaat niet alleen uit grasvlakten, maar ook uit bos. Tegenwoordig leeft er een kudde van 20 tot 25 dieren van verschillende leeftijden in Natuurpark Lelystad. De groep heeft een natuurlijke leeftijdsopbouw zoals ze ook in het wild hebben. Van hieruit zijn dieren naar Roemenië en Rusland gegaan.

De voorbereidingen voor de proef in het Kraansvlak zijn in volle gang en in de loop van 2007 moeten de wisenten in het gebied arriveren. Momenteel wordt gezocht naar een geschikte en natuurlijk samengestelde koeiengroep en een onverwante wisentstier. Voordat de wisenten komen moet het bestaande raster om het Kraansvlak met schrikdraad opgehoogd worden, zodat de dieren binnen blijven. De proef is namelijk geen herintroductie in de vrije wildbaan, maar de dieren komen in een al van oudsher afgesloten deel van de Kennemerduinen. Er komen twee uitkijkpunten op duintoppen en voor de toekomst staan excursies onder begeleiding op het programma.

Bron: Stichting Ark.

Bevers in Limburg voorjaar 2005 – voorjaar 2006

(met aanvullingen tot najaar 2006)

Na het afsluiten van het project 'Toekomst voor de bever in Limburg; 2002-2005'. Heeft de Zoogdiervereniging VZZ een vervolgoopdracht gekregen om de verspreiding van de bever in Limburg tot en met 2009 te blijven volgen. Over de resultaten van het eerste project is een rapport verschenen dat gratis digitaal bij de VZZ te verkrijgen is (stuur daarvoor een mailtje naar vilmar.dijkstra@vzz.nl). In onderstaand stuk wordt beschreven hoe het vervolgproject in elkaar zit en wat de eerste resultaten zijn.

Andere methode

In het eerste project werden naast verspreidinggegevens ook gegevens over aantallen verzameld. Daarvoor werden in de zomermaanden observaties verricht bij burchten en het aantal dieren geteld. Tijdens de observaties werd eveneens getracht te achterhalen of er sprake was van voortplanting. In het nieuwe project is ervoor gekozen alleen gegevens over verspreiding te verzamelen. Dit vanwege de grote inspanning die anders geleverd zou moeten worden om het aantal bevers te tellen. Bovendien bleek vaak dat niet alle bevers werden gezien. In een enkel geval werd er zelfs geen enkele bever waargenomen terwijl ze wel aanwezig waren. Om zoveel mogelijk tegelijkertijd en op dezelfde wijze te inventariseren is aangehaakt bij de landelijke beversporendag. Deze dag vindt jaarlijks plaats op de eerste zaterdag van maart. Dit tijdstip is gekozen omdat dan de bomen en struiken nog kaal zijn en vraatsporen en eventuele burchten goed opvallen. Als mensen op de dag zelf niet kunnen is het geen probleem om enkele weken eerder of later het veldwerk uit te voeren. Het veldwerk wordt uitgevoerd door vrijwilligers en binnen dit project wordt getracht vaste vrijwilligers in te zetten voor bepaalde bevergebieden. Voordelen daarvan zijn dat die mensen het gebied goed leren kennen en er minder coördinatie noodzakelijk is.

Het veldwerk houdt in dat oevers geïnventariseerd worden op sporen van bevers. Als er sporen worden gevonden dan moet ingeschat worden of het sporen zijn van het afgelopen jaar (in dit geval voorjaar 2005 of verser). De schaal die daarbij gebruikt wordt is het kilometerhok. Dit betekent dat als in een kilometerhok één spoor van een bever wordt aangetroffen in principe naar het volgende kilometerhok gekeken kan worden. Op deze wijze wordt getracht met een minimale inspanning een goed overzicht van de verspreiding te verkrijgen. Als er mensen zijn die meer willen en een algehele inventarisatie van de aanwezige oevers uitvoeren waarbij bijvoorbeeld getracht wordt om alle burchten in kaart te brengen, dan wordt dat uiteraard toegejuicht.

Helaas zijn nog niet voor alle gebieden waar bevers leven vaste vrijwilligers gevonden. In die gevallen is de hulp ingeroepen van een aantal vangers van de muskus- en beverrattenbestrijding om het overzicht van de verspreiding aan te vullen. Deze mensen hebben nog een andere belangrijke rol. Omdat ze veel in het veld vertoeven hebben ze vaak als eerste door dat er ergens bevers zijn opgedoken. Als dit plaatsvindt, wordt dit gemeld en kan er tijdens de beversporendag gecontroleerd worden of er nog bevers aanwezig zijn en van welke kilometerhokken de dieren gebruik maken.

In totaal hebben ongeveer 30 vrijwilligers aan de inventarisaties meegedaan. Daarbij zijn ongeveer 225 uren in de inventarisatie gestoken. Daarnaast heeft het verwerken van de gegevens in totaal nog enkele uren van de vrijwilligers gekost.

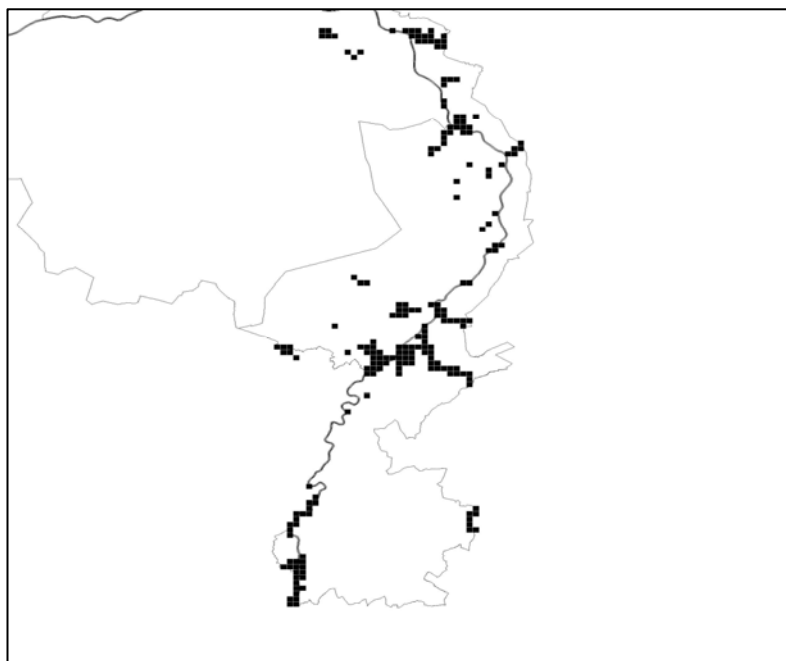
Verspreiding van de bever in Limburg

In vergelijking met het vorige overzicht in het eerder aangehaalde rapport zijn er nauwelijks verschillen. In principe was dat ook niet verwacht, omdat een deel van de periode waar we het nu over hebben (voorjaar 2005-voorjaar 2006) ook in de periode valt van het overzicht in het rapport (18 oktober 2002-eind 2005). Figuur 1 laat zien waar in gestelde periode bevers of hun sporen zijn aangetroffen. Daarbij is niet strikt de Limburgse grens aangehouden, maar is ook gekeken naar het aangrenzende deel van Noord-Brabant en het grensgebied met België.

Het grootste deel van de gebieden waar bevers zijn uitgezet (tussen 18 oktober 2002 en 15 oktober 2004) wordt nog gebruikt door één of meerdere bevers (7 van de 10 uitzetplekken). Concentraties van bevers bevinden zich rond Roermond (Roer en het Maasplassengebied), het Leudal/Swalm en in het Maasdal rond Maastricht. In noord Limburg leven de bevers meer verspreid langs beken.

Nagekomen melding van voortplanting in 2005 en voortplanting in 2006

Afgelopen maanden kwamen mij nog enkele gevallen ter ore over (mogelijke) voortplanting die eerder gemist waren. Zo werd op 24 juni 2005 een jonge en volwassen bever gezien in de Tungelroyse beek in het Leudal. Bij de reguliere observaties die

***Figuur 1.** Ligging van kilometerhokken in Limburg waarvan in de periode voorjaar 2005-voorjaar 2006 gegevens van bever zijn ontvangen.*

daar toen werden uitgevoerd bleef het onduidelijk of er sprake was van voortplanting. Bij de monding van de Geul werden in het voorjaar van 2006 een grote en een beduidend kleinere bever waargenomen. Waarschijnlijk gaat het hier om bevers die zich ophouden in het nabijgelegen gebied Hochter Bampd. Hier is in 2005 blijkbaar sprake geweest van voortplanting. In mei en juni 2006 werden in de Niers onvolwassen bevers gevangen (één bij de monding en één bij de Duitse grens). Gezien de lengte van de dieren en de verschillende vachtkleur gaat het om twee jaarlingen. Dit betekent dat er in 2005 in dit territorium jongen zijn geboren. Dat houdt in dat de daar in najaar 2004 uitgezette bevers zich snel na het uitzetten hebben voortgeplant. Deze vangsten vonden plaats met de inloopkooien die bij de bestrijding van beverratten worden gebruikt. Uiteraard zijn deze bevers weer losgelaten. Op 10 november 2006 werd wederom een jaarling gevangen in een inloopkooi, maar nu in het territorium Polderveld bij Panheel. Dit is de eerste aanwijzing dat hier voortplanting plaatsvindt. Ook van 2006 kwamen meldingen van voortplanting binnen. In de Oostrumse beek in het landgoed Geysteren werd een jonge bever waargenomen. Deze plek werd in het najaar van 2005 door bevers gekoloniseerd.

Een mooi voorbeeld hoe snel het kan gaan. Dit is overigens één van de weinige plekken in Nederland waar bevers dammen hebben gebouwd. Langs de Niers werd van het voorjaar van 2006 melding gemaakt van een nest jonge bevers. In hoeverre het werkelijk om bevers handelde is onduidelijk gebleven.

Verdere bijzonderheden

Onderstaand volgt per regio een overzicht van de belangrijkste/opmerkelijkste ontwikkelingen, waarbij ook gebruik wordt gemaakt van gegevens die betrekking hebben op de periode na het voorjaar van 2006.

Noord-Limburg

Het uitzetgebied De Baend (Well) werd aan het begin van de zomer van 2005 verlaten. Eind augustus 2005 werden weer enkele sporen aangetroffen, gevolgd door een schijnbaar kort beverbezoek in het voorjaar van 2006.

Er blijkt werkelijk sprake te zijn van vestiging in de Everlosche beek (Blerick). De eerste sporen werden voorjaar 2005 aangetroffen. Inmiddels liggen hier meerdere dammen in de beek. Een duidelijke aanwijzing dat de bever of bevers niet van plan zijn te vertrekken.

Werden er in het Leukermeer (Well) in het voorjaar van 2005 sporen aangetroffen, na de zomer van 2005 bleef het hier stil.

Bij de Eckeltse beek stak dit najaar regelmatig een bever de weg over om naar een perceeltje maïs te gaan. De gemeente Bergen heeft een tijdelijk rastertje geplaatst om te voorkomen dat het dier wordt doodgereden.

Midden-Limburg

Langs de A beek (Stramproy) leven meerdere beverfamilies in België. Eén van die families gebruikt ook het Nederlandse deel van de A beek. In januari 2006 werd in België een volwassen bever gedood in een klem. Het is onduidelijk van wie de klem was.

*Bevervraat langs de A beek
(Gert-Jan van Elk).*

Langs de Grootte Molenbeek werden bij Tienray in juli 2006 de eerste beversporen ontdekt. In het najaar van 2006 is de bever verder getrokken richting Horst. We zullen moeten afwachten of deze bever zich hier werkelijk gaat vestigen. Langs deze beek is en wordt op grote schaal aan herinrichting gedaan waardoor de situatie voor bevers gunstiger wordt.

Bij de monding van de Wilderbeek (Venlo) werd oktober 2006 een beverdam aangetroffen. In 2005 werden hier al eens beversporen gevonden. Mogelijk gaat het om bevers die ook gebruik maken van de Romeinenweerd aan de overkant van de Maas.

De monding van de Neerbeek (Leudal) werd in 2005 al enkele malen door een bever bezocht. De hoeveelheid verse vraatsporen doet inmiddels vermoeden dat er meer aan de hand is. Ook aan de overkant van de Maas worden beversporen aangetroffen. Het Waterschap heeft op dit traject de beek tussen het Leudal en de N273 alsook rondom de monding natuurvriendelijk ingericht waardoor het biotoop sterk is verbeterd.

De bever of bevers van de Kleine Huiskensplas (Stevensweert) maken nog regelmatig uitstapjes naar de aanliggende Belgische plassen en af en toe naar Koningssteen. Het lijkt er echter ook op dat sinds de winter van 2005/2006 gebruik wordt gemaakt van de Oude Maas ten zuiden van Stevensweert.

In november 2006 werden enkele vraatsporen aangetroffen in de nabijgelegen Molensteense plas (Stevensweert). Daar werden in 2002 enkele bevers uitgezet die deze locatie echter direct hadden verlaten.

In de heringerichte Uffelse beek (Grathem) werd in juli 2006 verse vraat aangetroffen. Langs de Tungelroyse beek bij Ell zijn in september 2006 vraatsporen aangetroffen.

Dode bevers werden gevonden in de Roer bij Paarlo (6 april 2006) en recent in de Maas bij de monding van de Hambeek/Roer.

In het Roerdal werd afgelopen voorjaar door Swen Waschk gekeken naar concentraties van geurmerken en hij denkt dat er 4 territoria te onderscheiden zijn. Ook heeft hij gekeken naar knelpunten in migratie van de bevers. Mede op basis van dit onderzoek zijn dit najaar door het Waterschap Roer en Overmaas en de gemeente Roerdalen twee migratieknelpunten voor de bever aangepakt, en wel langs de Bos- en Postbeek. In de nabije toekomst zal een vispassage rond de watermolen in de Roode Beek worden aangelegd. Daarmee is het Roerdal voor bevers en andere waterdieren goed verbonden met de beken uit het Nationaal Park Meinweg.

Bij het Leerkeven werd op 30 maart 2006 weer een bever doodgereden. In 16 maanden tijd zijn hier vier bevers doodgereden. Toch worden er nog verse vraatsporen aangetroffen. Helaas is de gemeenteraad van Heel niet akkoord gegaan met de aanleg van een bevertunnel in dit territorium. We hopen dat dit knelpunt in de toekomst wel kan worden opgelost.

Zuid-Limburg

Langs de Jeker (Maastricht) werden in 2003 en 2004 beversporen aangetroffen. In 2005 leek het gebied verlaten te zijn, maar in januari 2006 werden er weer sporen aangetroffen.

Langs de Maas bij Meers werden in juni 2006 vraatsporen aangetroffen, mogelijk van een bever die aan de Vlaamse kant van de Grensmaas leeft nabij Maasmechelen.

Hoe verder?

Verwacht wordt dat de bever zich in Limburg steeds verder zal verspreiden. Dat maakt het noodzakelijk om het aantal vrijwilligers verder uit te breiden. Mocht men mee willen doen met deze leuke activiteit, dan is men van harte welkom en kan men zich bij de auteur aanmelden (vilmar.dijkstra@vzz.nl, 06-17490499). Voor een aantal gebieden zijn we dus nog naarstig op zoek naar vrijwilligers die dit gebied willen 'adopter'. In de volgende gebieden kunnen we nog hulp gebruiken: Niers, Roer, Swalm, Romeinenweerd, Everlosche beek, Jeker, Maas ten zuiden van Maastricht.

Dankwoord

De hier weergegeven gegevens konden niet verzameld worden zonder de inzet van alle terreinbeheerders en vrijwilligers. Hun wil ik dan ook hartelijk danken voor hun inzet en ik hoop dat ze ook aankomende jaren blijven meedoen. Een speciaal woord van dank aan de mensen van het Waterschap Roer en Overmaas en het Waterschap Peel en Maasvallei. Niet alleen voor al het werk dat ze aan watergangen uitvoeren waardoor het biotoop voor de bever steeds aantrekkelijker wordt, maar ook vanwege het doorgeven van de waarnemingen van onder andere de gevangen bevers.

De monitoring van de verspreiding van bevers in Limburg wordt uitgevoerd in opdracht van ARK Natuurontwikkeling. Het beverproject wordt gefinancierd door de provincie Limburg (Platteland in Uitvoering), het VSB Fonds en Rijkswaterstaat Limburg.

Vilmar Dijkstra

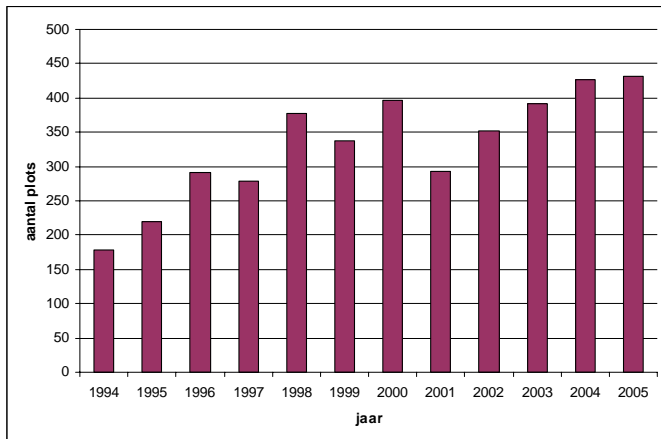
Resultaten dagactieve zoogdieren 2005

Herwaardering tellingen

Zoals in de Telganger van oktober 2005 al werd aangegeven hebben het CBS en de Zoogdierverseniging VZZ nog eens kritisch gekeken naar de aangeleverde tellingen in de eerste jaren van het meetnet. In die eerste jaren werden namelijk enkele opgaven gedaan als bv 'het aantal konijnen is niet te tellen, zo veel'. Een vertaling daarvan in aantallen is uiteraard moeilijk. Daarom is voor een aantal soorten het startjaar van het meetnet verlegd. Bij de figuren met de indexen is te zien wat dit voor de verschillende soorten inhoudt.

Aantal en ligging van de plots

In de periode 1994-2005 werden vanuit een kleine 900 plots één of meerdere jaren gegevens over zoogdieren ingestuurd. In figuur 1 is te zien hoe de verdeling in het aantal plots per jaar is. Er lijkt nog steeds sprake te zijn van een toename in het aantal plots en we gaan langzaam richting de 450 plots per jaar. Wat opvalt is de grote dip in 2001. Dit is het jaar waarin vanwege MKZ veel natuurgebieden afgesloten waren en veel plots dus niet geteld konden worden. Het negatieve effect van het MKZ jaar op het huidige aantal getelde plots is in ieder geval verdwenen.

Figuur 1. Verdeling van het aantal plots waarvan zoogdiergegevens werden ontvangen in de periode 1994-2005.

De verdeling van de plots over Nederland (figuur 2) is redelijk tot goed te noemen. Opvallend is de goede dekking in Limburg. Daar dragen de gegevens die door de Provincie Limburg in eigen beheer worden verzameld voor een belangrijk deel aan bij. Een aantal gebieden is momenteel 'ondervertegenwoordigd': noordwest-Friesland, noordoost-Noord-Holland, Noord-Veluwe, Achterhoek, zuidwest-Brabant en bepaalde delen van Zeeland. Er is een behoorlijk aantal plots waarvan na 2000 geen gegevens meer zijn ontvangen.

Tabel 1. Waargenomen soort(groep)en in de periode 1994-2005 (van de vet weergegeven soorten zijn indexen beschikbaar).

Waargenomen soorten

In de loop der jaren zijn 44 verschillende soorten waargenomen (tabel 1). Daarmee zijn deze gegevens (na validatie van bijzondere soorten) een waardevolle aanvulling op het beeld van het voorkomen van deze soorten.

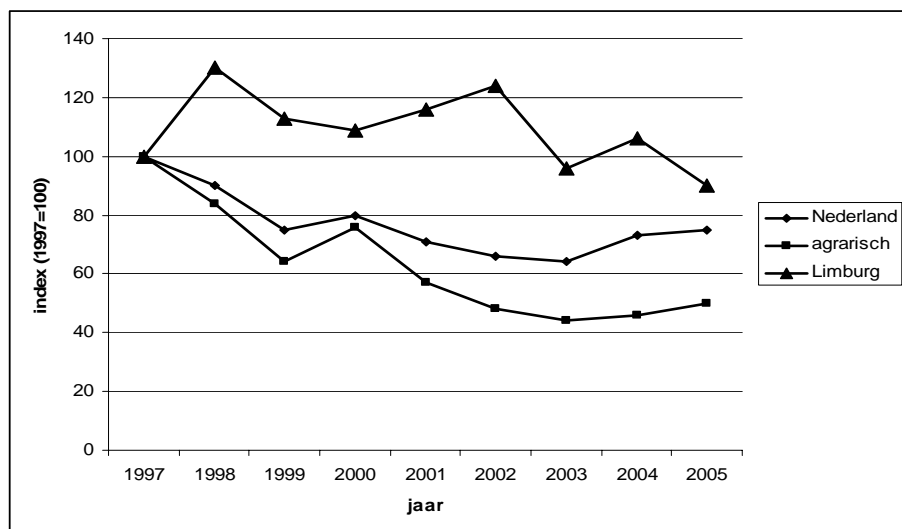
Amerikaanse nerts	Gewone bosspitsmuis	Rosse vleermuis
Bever	Grijze zeehond	Rosse woelmuis
	Grootoorvleermuis	
Beverrat	spec.	Ruige dwergvleermuis
Boommarter	Haas	Spitsmuis spec.
Bosmuis	Hamster	Steenmarter
Bosspitsmuis spec.	Hermelijn	Veldmuis
Bruine rat	Kat	Vleermuis spec.
Bunzing	Konijn	Vos
Damhert	Laatvlieger	Waterspitsmuis
Das	Marter spec.	Watervleermuis
Dwergspitsmuis	Marterachtigen	Westelijke huismuis
Dwergvleermuis	Meervleermuis	Wezel
Dwergvleermuis spec.	Moeflon	Wild zwijn
Edelhert	Mol	Wilde kat
Eekhoorn	Muskusrat	Woelmuis spec.
Egel	Rat	Woelrat
Eikelmuis	Ree	Zwarte rat
Fret		

Indexen

Haas

Na het lichte herstel dat in 2004 te zien was, lijkt de haas zich in 2005 te stabiliseren (figuur 3). Voor de hele periode is er echter sprake van een significant matige afname (n=633). In Limburg doet de haas het relatief goed en is de populatie over de gehele periode stabiel te noemen. In de andere provincies is er sprake van een significant matige afname (Friesland, Drenthe, Overijssel, Gelderland, Noord Brabant) of is de trend onzeker (Groningen, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland).

In het agrarisch gebied is sprake van een significant sterke afname. Dit is ook het geval in de duinen in het waddengebied. Daarentegen doen de hazen in de bossen het relatief goed, deze zijn namelijk stabiel.

Figuur 3. Indexen van de aantalonwikkeling van de haas in Nederland, Limburg en het agrarisch gebied.

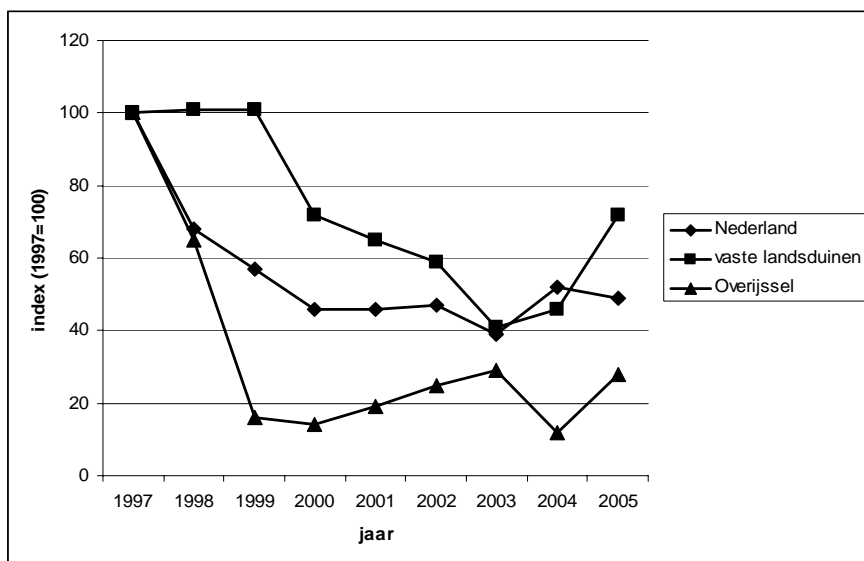
Konijn

Het herstel van het konijn in Nederland dat in 2004 optrad lijkt landelijk niet door te zetten in 2005 (figuur 4). De stand lijkt zich eerder te stabiliseren (n=488). Per deelgebied kan dit echter behoorlijk verschillen. In Overijssel, Zuid-Holland en Limburg is er over de hele periode een significant sterke afname, maar de stand nam in deze provincies in 2005 ten opzichte van 2004 juist toe. In de vaste landsduinen is eveneens sprake van een herstel ten opzichte van voorgaande jaren. Toch is hier over de gehele periode nog sprake van een significant sterke afname.

Provincies waar sprake is van een significant matige afname zijn, Gelderland en Noord-Holland. In de andere provincies (Groningen, Friesland, Drenthe, Utrecht, Zeeland, Noord Brabant en Flevoland) is de trend onzeker. In het rivierengebied en de duinen (Wadden en vasteland) is er sprake van een significant sterke afname.

Vergelijken we deze tellingen met de tellingen die worden uitgevoerd door de beheerders van de duinen dan valt op dat die index voor dezelfde periode (1997-2005) een stabiele populatie weergeeft. Wat wel opvalt is dat de indexen voor de laatste jaren overeenkomen met de indexen voor geheel Nederland. Op de tellingen van de duinbeheerders zal in de volgende Telganger dieper worden ingegaan.

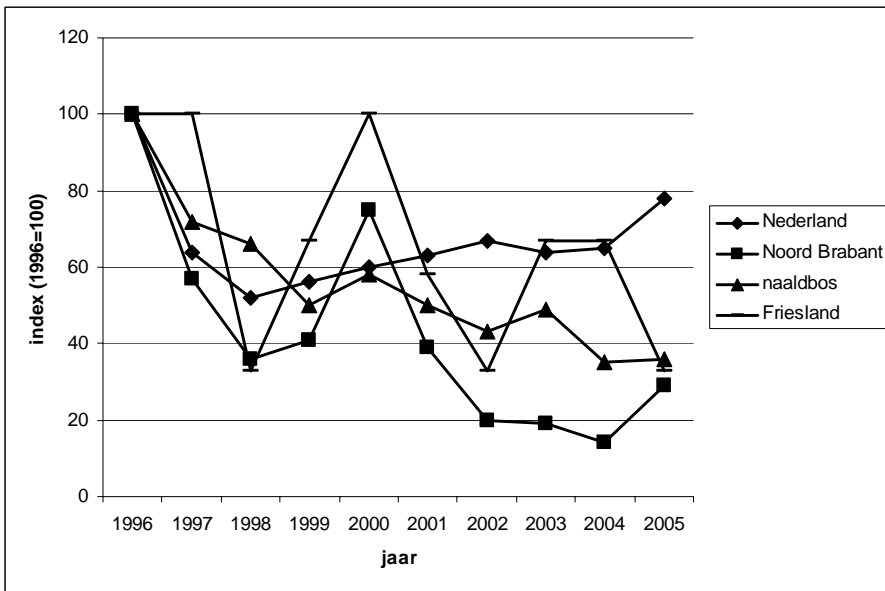
Zoals inmiddels bekend is wordt de teruggang van het konijn veroorzaakt door de ziekte RHD (zie ook Telganger oktober 2005). Bij de VZZ loopt momenteel een project waarbij er verspreid over het land bloed wordt afgenomen bij dode en levende konijnen om kennis over verspreiding van deze ziekte en de besmettingsgraad te achterhalen. Tzt zal in de Telganger meer over dit onderzoek verschijnen.

Figuur 4. Indexen van de aantalontwikkeling van het konijn in Nederland, Overijssel en de vaste landsduinen.

Eekhoorn

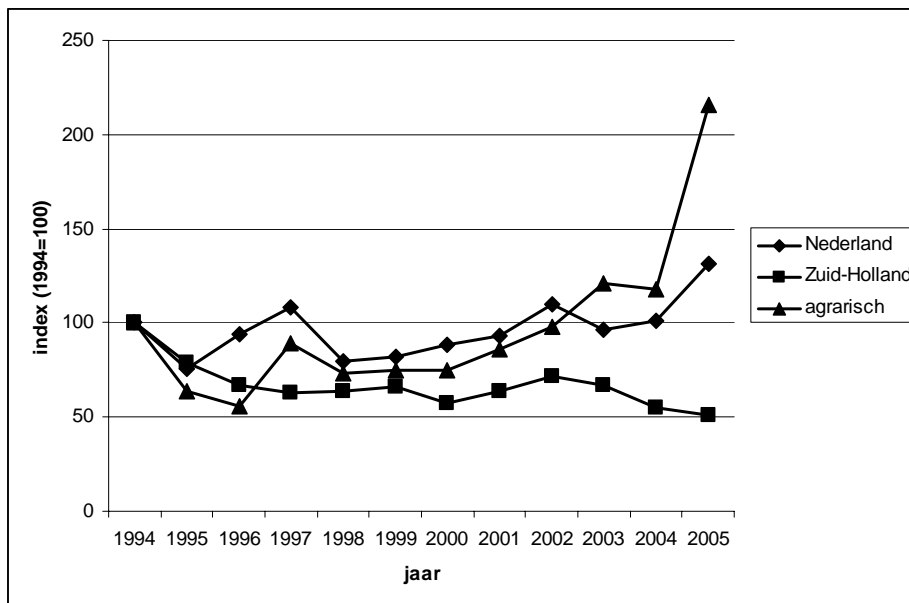
De populatie van het eekhoorn is voor Nederland over de periode 1996-2005 stabiel te noemen (figuur 5, n=230). In Noord Brabant is echter een significant sterke afname te constateren. Hetzelfde geldt voor de populatie in naaldbos. Van de overige provincies is de ontwikkeling onzeker. Deels komt dit door het relatief geringe aantal plots waar eekhoorns worden aangetroffen. Zo zijn de waarnemingen uit Friesland afkomstig uit slechts 3 plots en daarmee niet geschikt om een betrouwbare index te bepalen. Het aantal zichtwaarnemingen neemt in deze provincie (en in het duingebied van Noord-Holland) wel duidelijk af (mondelijke mededeling Marten Zijlstra en Peter van der Linden). Gevreesd wordt dat de eekhoorn uit deze gebieden zal verdwijnen. **Dit alles maakt weer eens duidelijk hoe belangrijk het is dat BMP tellers ook de zoogdieren tellen.** Voor landelijke trends zijn er voor veel soorten voldoende gegevens, maar voor indexen per provincie zou een vergroting van het aantal plots meer dan welkom zijn.

Figuur 5. Indexen van de aantalontwikkeling van het eekhoorn in Nederland, Noord Brabant, Friesland en naaldbos.

Vos

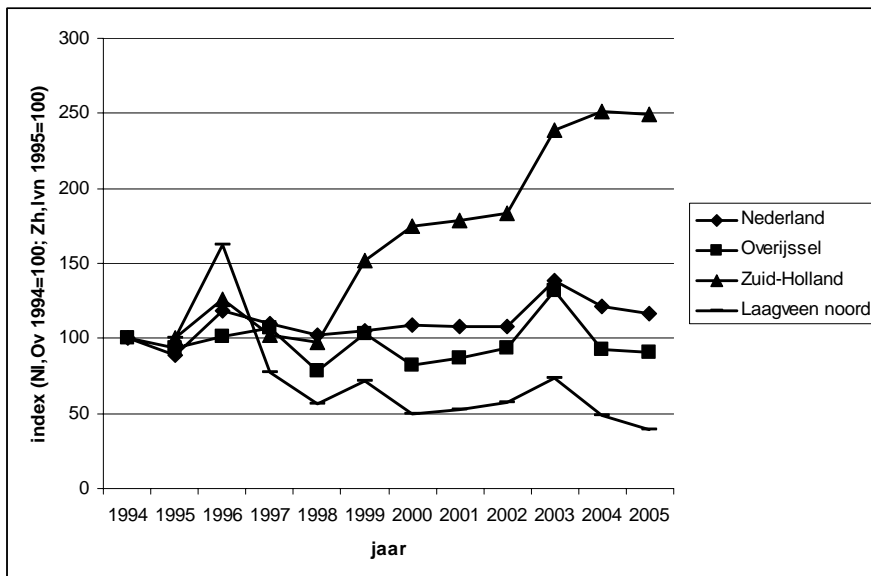
Het is niet duidelijk hoe het met de vossenpopulatie in Nederland gesteld is. In de periode 1994-2005 is er sprake van een toename (figuur 6), maar deze toename is niet significant (n=382). Een significant matige toename is te zien in het agrarische gebied, het laagveen in noord Nederland en in het zeekleigebied. In Drenthe is er sprake van een stabilisatie, terwijl een significant matige afname geconstateerd wordt in Zuid-Holland. Hoewel in Friesland sprake is van een sterke toename is dit gebaseerd op een klein aantal plots (22).

Figuur 6. Indexen van de aantalontwikkeling van de vos in Nederland, Zuid-Holland en het agrarische gebied.

Ree

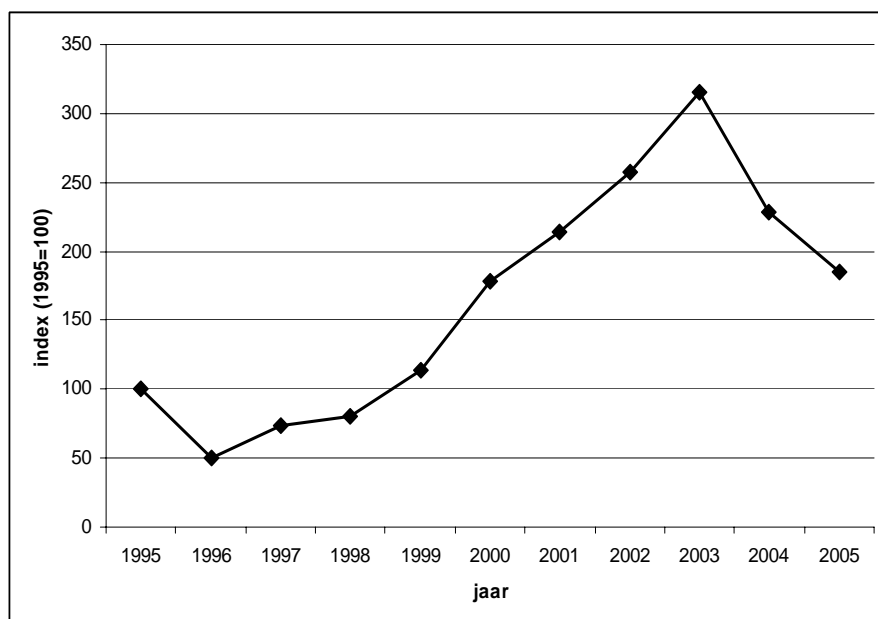
Het ree is in Nederland in de periode 1994-2005 significant matig toegenomen (figuur 7, n=630). Voor de meeste provincies is echter onduidelijk hoe het met het ree gaat. Van een significante sterke toename is sprake in Zuid-Holland. Significante matige toenames zijn te constateren in Drenthe en Gelderland, het bos, het agrarische gebied, het laagveen in Holland en in het rivierengebied. Stabilisatie van de populatie treedt op in Overijssel en de hogere zandgronden. In het laagveengebied in het noorden is er sprake van een significant matige afname.

Figuur 7. Indexen van de aantalontwikkeling van het ree in Nederland, Overijssel, Zuid-Holland en het laagveen in het noorden.

Damhert

Het gaat goed met het damhert in Nederland (figuur 8). Er is sprake van een significant sterke toename ($n=28$). De laatste jaren lijkt de populatie wat af te nemen in de gebieden waar de soort in plots wordt waargenomen (figuur 9). In de Amsterdamse Waterleiding Duinen wijzen tellingen van de terreinbeheerder echter op een doorgaande exponentiele toename (30% per jaar, mondelinge mededeling Leo van Breukelen). Blijkbaar moet de teruggang vanaf 2003 gezocht worden in de andere plots. Bij het vorige overzicht (oktober 2005) gaf ik een kort lijstje van gebieden waar het damhert voorkomt. Terecht kwam daarop een reactie van een lezer dat dit overzicht niet compleet was. Ook op Schouwen komen damherten voor (helaas geen plots met zoogdiergegevens in dit meetnet) en daar schijnt het eveneens te blijven toenemen. In de Telganger van juli 2006 staat een aardig overzicht waar men tegenwoordig damherten kan tegenkomen (bv Flevoland, Lauwersmeer). Een toename van het aantal plots waar damherten worden geteld lijkt daarmee goed mogelijk.

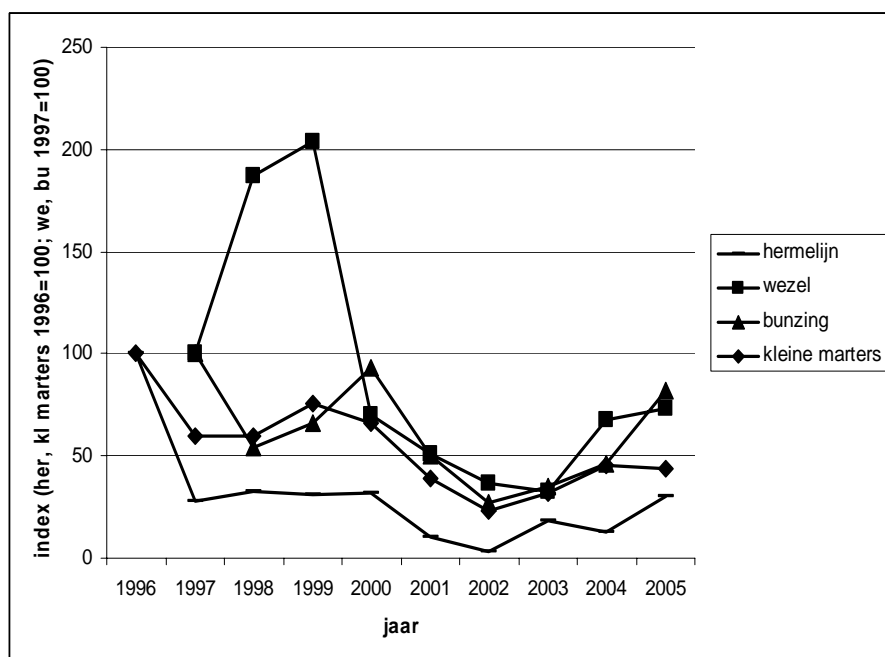
Figuur 8. Index van de aantalontwikkeling van het damhert in Nederland.

Figuur 9. Ligging van de plots waar damherten werden waargenomen (periode 1995-2005).

Hermelijn, wezel en bunzing

Van de kleine marterachtigen is de laatste jaren al vaak gesuggereerd dat het niet goed met ze gaat. Uit het relatief kleine aantal tellingen binnen dit meetnet komt het beeld naar boven dat die suggestie zou kunnen kloppen (figuur 10). Het hermelijn blijkt in de periode 1996-2005 significant sterk te zijn afgenomen (n=51). Het wezeltje blijkt voor de periode 1997-2005 significant matig te zijn afgenomen (n=34). Van de bunzing is geen uitspraak te doen. De trend is onzeker (n=42). Gooien we deze kleine marterachtigen op één hoop dan is er sprake van een significant matige afname (n=137). De verdeling van de plots waar kleine marterachtigen worden waargenomen is redelijk goed over het land verspreid (figuur 11). Opvallend is wel dat het hermelijn nagenoeg alleen wordt gezien in de weidegebieden.

Figuur 10. Indexen van de aantalontwikkeling van het hermelijn, wezel, bunzing en de drie kleine marterachtigen tezamen in Nederland.

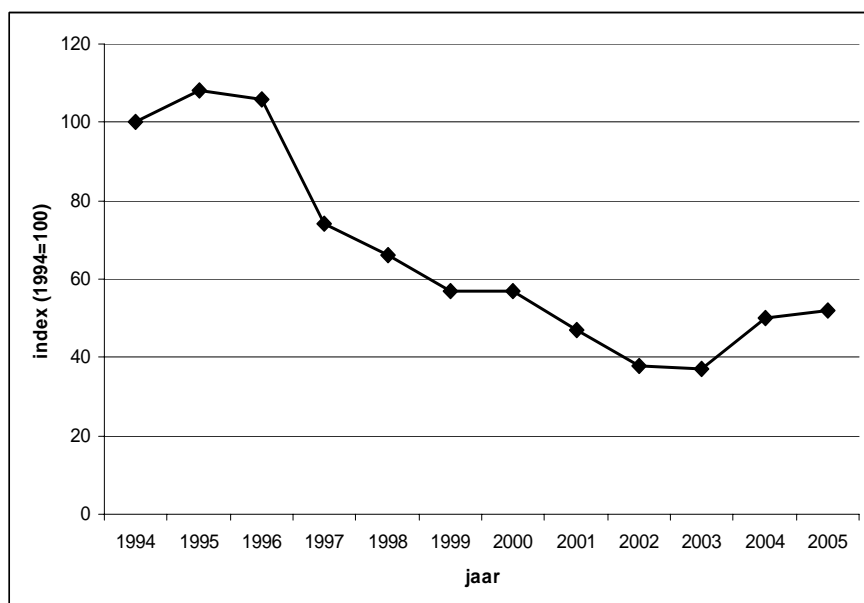

Figuur 11. Ligging van plots met waarnemingen van hermelijn, wezel of bunzing in Nederland (periode 1996-2005).

Egel

Voor het eerst is er een index voor het egel bepaald (figuur 12). Er blijkt sprake te zijn van een significant matige afname over de periode 1994-2005 (n=129). Het aantal plots met waarnemingen van de egel is redelijk en de plots liggen behoorlijk gelijkmatig over het land verspreid. Of de index een goede weergave is van de werkelijkheid, is desondanks moeilijk te zeggen, omdat het aantal

waarnemingen per plot (de trefkans) erg laag is. Gezien de gevoeligheid van de egel voor het als maar drukker wordende verkeer is een afname zeker niet uit te sluiten.

Figuur 12. Index van de aantalontwikkeling van de egel in Nederland.

Invoermogelijkheid via internet maakt deelnemen makkelijker

Sinds afgelopen jaar kunnen BMP-tellers hun zoogdiergegevens ook doorgeven via de website van SOVON. Daar is al door een redelijk aantal tellers gebruik van gemaakt. Probleem daarbij was dat niet alle soorten goed doorgegeven konden worden. Dit probleem is inmiddels opgelost en alle soorten kunnen snel en eenvoudig worden ingevoerd. Misschien een mooi moment voor BMP-tellers die niet (meer) aan dagactieve zoogdieren deelnemen tot 'herbezinning' te komen en mee te gaan doen?! Jullie waarnemingen zijn te waardevol om niet genoteerd en doorgegeven te worden. Door toename van het aantal plots worden met name de indexen per provincie statistisch krachtiger.

Het meetnet Dagactieve zoogdieren is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het CBS levert een bijdrage aan het meetnet door de gegevens in te voeren en de indexen te bepalen. De Gegevensautoriteit Natuur i.o.-LNV maakt het meetnet financieel mogelijk.

Vilmar Dijkstra

Doorgeven van waarnemingen

Door vrijwilligers en medewerkers van de Zoogdierverseniging VZZ worden veel waarnemingen van zoogdieren verzameld. In de Zoogdierdatabank worden deze losse waarnemingen en waarnemingen van het verspreidings en monitoringsonderzoek opgeslagen.

Op dit moment wordt er samen met de 11 andere Particuliere Gegevensbeherende Organisaties (PGO's) en de Universiteit van Amsterdam gewerkt aan een nieuwe databank: Ecogrid. Een belangrijk onderdeel van Ecogrid is het maken van een module die invoer via internet mogelijk maakt. De planning is dat de website, waar de invoermodule onderdeel van is eind dit jaar klaar is. Tot dat invoer via internet mogelijk is kunnen zoogdierwaarnemingen via het digitale waarnemingsformulier worden doorgegeven. Het formulier is te downloaden via www.vzz.nl en kan vervolgens per mail worden opgestuurd naar waarneming@vzz.nl

Nieuw op de VZZ site is de mogelijkheid om kattenprooien en dode zoogdieren in te voeren! Waarom nu die dode muizen doorgeven? De prooien die uw kat mee naar huis brengt zeggen iets over de soorten muizen die bij u in de omgeving voorkomen.

In Nederland komen meer dan 10 soorten muizen voor. Daarom de vraag om met uw waarneming een digitale foto van de muis mee te sturen, liefst meerdere uit verschillende hoeken, met duidelijk zichtbaar kop, buik, rug en staart. Juist in het geval van zeldzame muizensoorten is het belangrijk zeker te weten om welke soort het gaat, vandaar het verzoek een foto te maken.

Naast prooien van de kat kunnen ook andere dode zoogdieren, bijvoorbeeld verkeersslachtoffers op deze manier worden doorgegeven.

De ingevoerde waarnemingen zijn vervolgens direct op een kaart terug te vinden.

Foto : Peter Twisk

Noordse woelmuis verder in voorkomen achteruit; onderzoek gewenst naar de relatie met koeien en paarden!

In 2004 is het Beschermingsplan noordse woelmuis uitgegeven door het Ministerie van LNV (La Haye & Drees, 2004). Dit beschermingsplan geeft aanzet tot uitvoering van diverse maatregelen die de achteruitgang van de noordse woelmuis een halt kunnen toeroepen. Voor 1994 werd ingeschat dat de noordse woelmuis ten opzichte van de periode 1946-1969 met 24% is achteruitgegaan. Vergelijken we de huidige situatie met deze referentieperiode dan zien we nu een landelijke afname van maar liefst 30%, dus 6% meer dan in 1994.

Foto: Noordse woelmuis

Recent is vastgesteld dat binnen Nederland de noordse woelmuis in 6,3% van het totaal aantal kilometerhokken potentieel aangetroffen kan worden. Hiervan ligt 45,8% in de Delta, 21,7% in Friesland, 6,9% op Texel, 15,7% in de rest van Noord-Holland en 9,8% in Zuid-Holland/Utrecht (Bekker 2005). Dit totaal van 2.323 kilometerhokken is gebaseerd op alle waarnemingen van noordse woelmuizen tot nu toe en is dus een grote overschatting van het aantal kilometerhokken waar de soort momenteel nog werkelijk aanwezig is. In Friesland en Zuid-Holland lijkt er recent sprake te zijn van een toename, maar zeer waarschijnlijk komt dit doordat het verspreidingsonderzoek aan de hand van braakballen extra informatie oplevert, waardoor atlasblokken beter onderzocht zijn, met dus een grotere trefkans op noordse woelmuizen. Op Texel werd verwacht dat de soort in elk atlasblok voorkomt. Afgelopen september/oktober is de soort echter in slechts een kwart van alle km-hokken aangetroffen.

Binnen Nederland worden 45 netwerkpopulaties onderscheiden (La Haye *et al.* 2001), waarvan maar liefst 40% slechts 1 km hok beslaan. Deze geïsoleerde netwerkpopulaties kunnen op zichzelf groot genoeg zijn om een lage uitsterfkans te hebben. Maar veelal betreft het kleine populaties die zich bevinden in één of enkele kleine gebiedjes met een gering oppervlak. Hierdoor is de kwetsbaarheid, en daarmee de kans op lokaal uitsterven, erg groot (La Haye *et al.*, 2001; La Haye & Drees, 2004).

De belangrijkste oorzaken zijn gelegen in de maatregelen t.a.v. de intensieve landbouw, het verdwijnen van moerasgebiedjes, de ontwikkeling van recreatie en toenemende bebouwing voor industrie. Belangrijke factoren die kunnen bijdragen tot de achteruitgang van de noordse woelmuis, zijn de veranderingen die het voorkomen van veldmuis en/of aardmuis bevorderen, zoals het opheffen van isolatie van gebieden waar de noordse woelmuis als enige woelmuissoort voorkomt en ingrepen die leiden tot het droger worden van een gebied. In Nederland is de noordse woelmuis erg afhankelijk van (vochtige tot natte periodiek overstromende) riet- en zeggenvegetaties, omdat de soort in de drogere terreinen concurrentie van aard- en veldmuis ondervindt. Ook het verdwijnen van ruige vegetaties kan funest zijn. Periodiek maaien van terreindelen, waarbij het terreindeel niet

vaker dan eens in de 3-5 jaar wordt gemaaid, verdient de voorkeur boven maaien van het gehele gebied ineens. Ook begrazing, tenzij zeer extensief, is nadelig.

Met name vanuit grote terreinbeherende organisaties komt de vraag hoe het terreinbeheer zo gunstig mogelijk voor noordse woelmuizen uitgevoerd kan worden. In tal van terreinen wordt begrazing toegepast om verruiging tegen te gaan en met name in natte terreindelen wordt minimaal één keer in de drie jaar gemaaid, liefst vaker. Om de gestelde beheersvraag goed te beantwoorden is het, zoals ook beschreven in het beschermingsplan, nodig om de effecten van maaien en begrazen op noordse woelmuizen populaties te onderzoeken om zodoende een duidelijker beheersadvies te kunnen geven. Met behulp van de verkregen kennis kan mogelijk een aanzet gegeven worden om de achteruitgang een halt toe te roepen. In september 2006 is de Zoogdiervereniging VZZ daarom samen met de NOZOS, SOVON en Vogelbescherming een pilot gestart om de relatie tussen noordse woelmuizen en beheer te onderzoeken. Op basis van de eerste resultaten zal bekeken worden hoe en welk aanvullend onderzoek plaats moet vinden.

Richard Witte

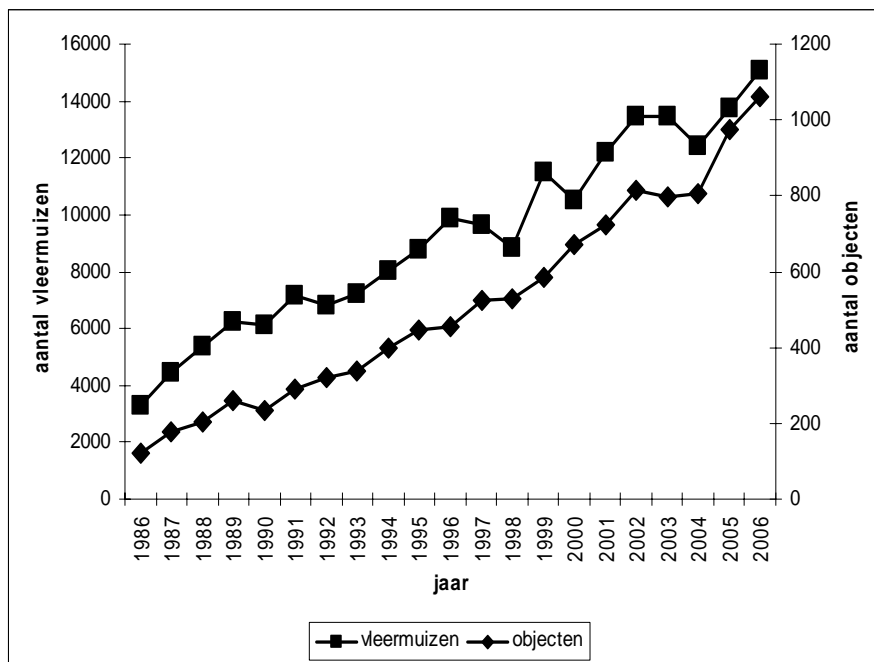
Resultaten wintertellingen vlemuizen 2006

De voorbereidingen voor het nieuwe telseizoen zijn alweer in volle gang. Een mooi moment om te bekijken wat al het veldwerk voor dit meetnet in 2006 heeft opgeleverd.

Aantal bezochte objecten en getelde vlemuizen

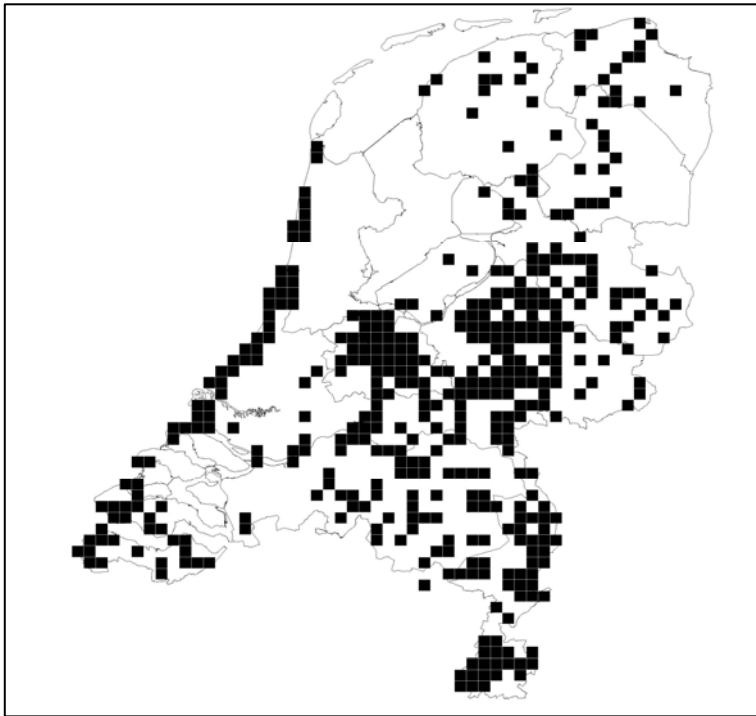
Hoewel nog niet alle gegevens binnen zijn is het toch opvallend dat de stijgende lijn in het aantal objecten en het aantal vlemuizen door blijft zetten (figuur 1). In de winter van 2005/2006 (verder 2006 genoemd) werden in ca. 1.050 objecten ca. 15.000 vlemuizen aangetroffen. De stijging in het aantal objecten in de laatste jaren heeft meer te maken met het opsplitsen van clusters van objecten die voorheen onder één object werden opgegeven, dan een werkelijke stijging in het aantal objecten. Zo leverde een opsplitsing van clusters van objecten die in 2005 is doorgevoerd in Zuid-Holland een lijst van ca. 330 objecten in plaats van de ca. 120 voor de opsplitsing. Het aantal vlemuizen wordt daardoor overigens niet beïnvloed. Die toename wordt veroorzaakt door groei in het aantal overwinteraars in bekende objecten en voor een kleiner deel door vlemuizen in nieuw ontdekte objecten.

Niet alle gegevens zijn gebruikt om de indexen die verderop gepresenteerd worden te bepalen. Objecten die in een bepaald jaar niet volledig werden geteld of niet nauwkeurig werden geteld zijn voor dat jaar in de analyses als ontbrekende waarden behandeld.

Figuur 1. Het aantal getelde objecten en vlemuizen in Nederland in de periode 1986-2006.

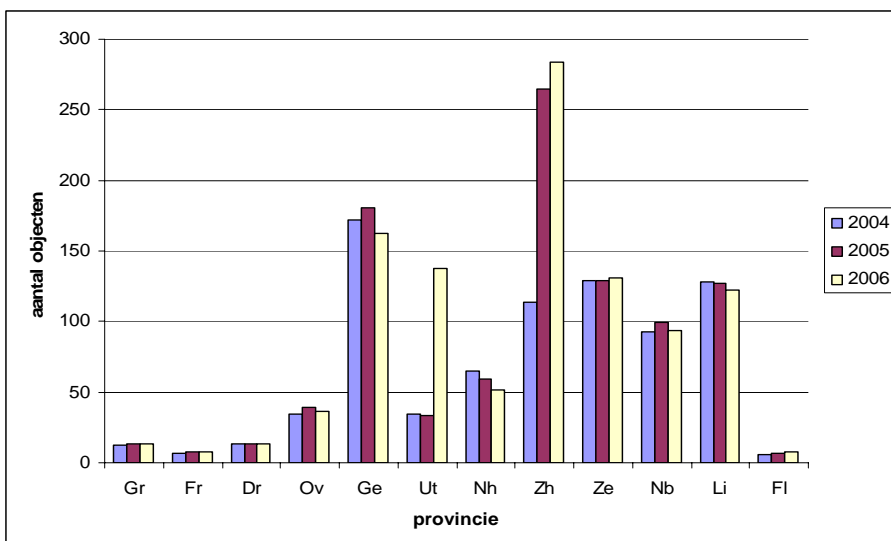
De ligging van de getelde objecten staat weergegeven in figuur 2. Er zijn maar enkele gebiedsdelen in Nederland waar geen overwinteringverblijven bekend zijn. Witte plekken geven vaak aan waar (nog) geen tellers wonen.

Figuur 2. Ligging van de objecten (op atlasblok niveau), waarvan in de periode 1986-2006 tellingen in het bestand aanwezig zijn.

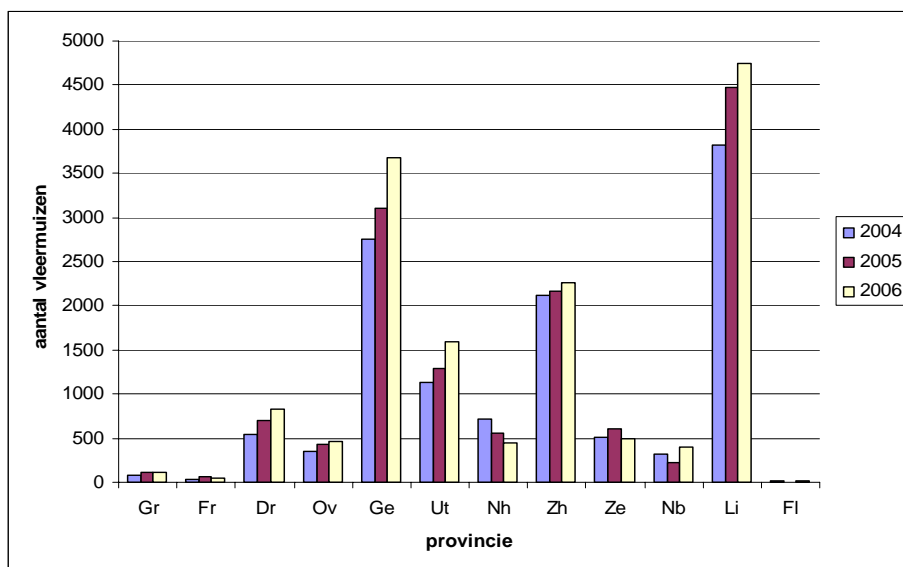
Het aantal objecten en vleermuizen per provincie

In de meeste provincies zijn er geen grote veranderingen in het aantal objecten waarvan gegevens zijn aangeleverd en verwerkt (figuur 3). Er zijn echter enkele uitzonderingen. Van Utrecht ontbreken nog gegevens uit 2004 en 2005. Deze worden binnenkort aangeleverd. De teruggang in Noord-Holland heeft deels te maken met het schrappen van een aantal objecten die niet geschikt zijn voor overwintering en deels met het nog ontbreken van gegevens uit die provincie. De enorme toename in Zuid-Holland is eerder verklaard (opsplitsen clusters).

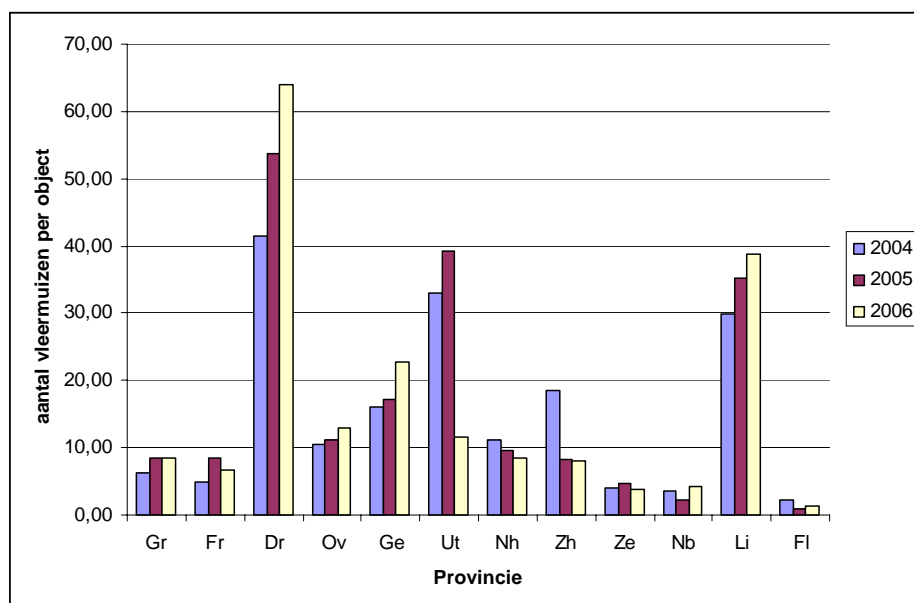
Figuur 3. Het aantal objecten waarvan gegevens ontvangen en verwerkt zijn per provincie in de periode 2004-2006.

Het aantal getelde vleermuizen neemt in een aantal provincies duidelijk toe (figuur 4). Ondanks het nog steeds geldende telverbod voor objecten in eigendom van Het Geldersch Landschap voor de tellers van VLEGEL, is er sprake van een duidelijke toename in Gelderland. Dit komt grotendeels op rekening van de twee kelders net ten noorden van Arnhem. De inmiddels beroemde Drentse kelder laat nog steeds een grote toename zien van het aantal vleermuizen. Het aantal baardvleermuizen gaat hier inmiddels richting de 700 en er lijkt nog geen sprake te zijn van een afvlakking van deze toename. Dat belooft dus nog wat!
 De afname in Noord-Holland wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het ontbreken van een deel van de tellingen.

Figuur 4. Het getelde aantal vleermuizen per provincie in de periode 2004-2006.

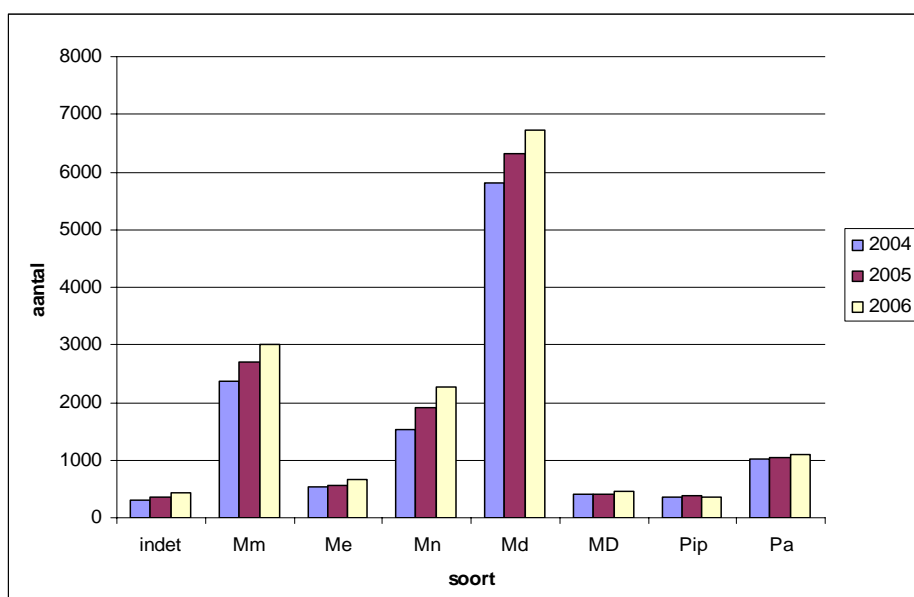
Vergelijken we dan het gemiddelde aantal vleermuizen per object over de verschillende provincies (figuur 5), dan valt op dat Drenthe dankzij het geringe aantal objecten en het superobject met de vele baardvleermuizen er bovenuit springt. Van Utrecht was al aangegeven dat uit 2004 en 2005 nog gegevens ontbreken. Uit figuur 5 zouden we dan kunnen concluderen dat er nog met name gegevens ontbreken van objecten met weinig of geen vleermuizen. De teruggang in Zuid-Holland heeft te maken met de opsplitsing van clusters van objecten.

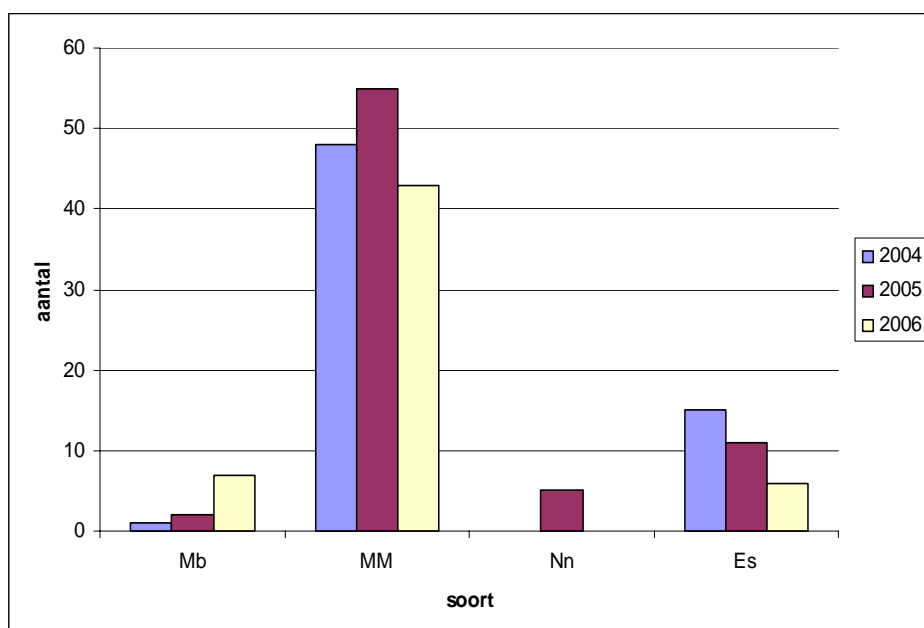
Figuur 5. Het gemiddelde aantal vleermuizen per object waarvan gegevens ontvangen en verwerkt zijn per provincie in de periode 2004-2006.

Het aantal vleermuizen per soort

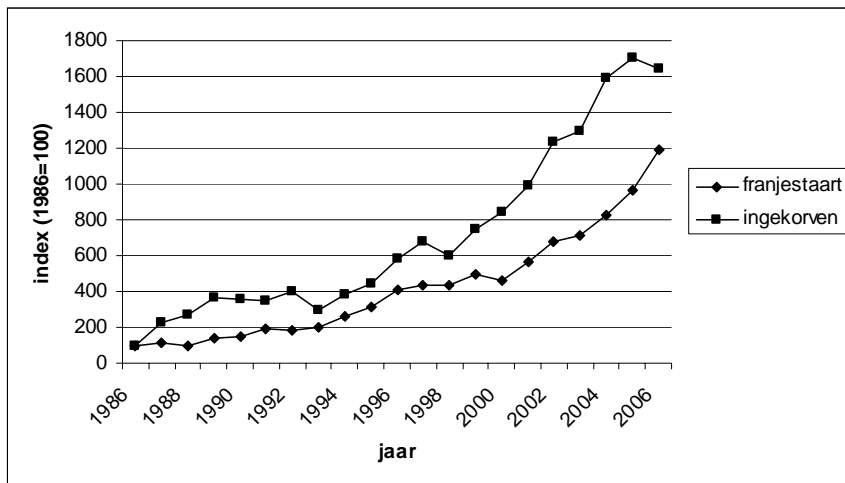
De toename in het aantal getelde ingekorven vleermuizen zet door (figuur 6a). De indexen geven voor deze soort echter een lichte afname in 2006 ten opzichte van het voorgaande jaar te zien (figuur 7). De baardvleermuizen, franjestaart en watervleermuis laten een nog grotere toename in het aantal getelde vleermuizen zien dan de ingekorven vleermuis. Bij deze drie soorten zet de stijgende lijn in de indexen wel door (figuren 7,8,9). Bij de grootoren en de meervleermuis is er sprake van een geringe toename in getelde aantallen en een toename is ook terug te vinden in de indexen. De vale vleermuis laat wisselende getelde aantallen zien (figuur 6b) en dit patroon is terug te vinden in de indexen. Het aantal vale vleermuizen was in 2006 wat lager dan het voorgaande jaar. De Bechstein's vleermuis laat een toename zien (nagenoeg alle dieren werden in de Limburgse groeven waargenomen), maar de aantallen blijven laag en het aantal waarnemingen is te gering om een index te bepalen. Rosse vleermuizen worden af en toe waargenomen in holle bomen in Friesland en Noord-Brabant, maar niet jaarlijks.

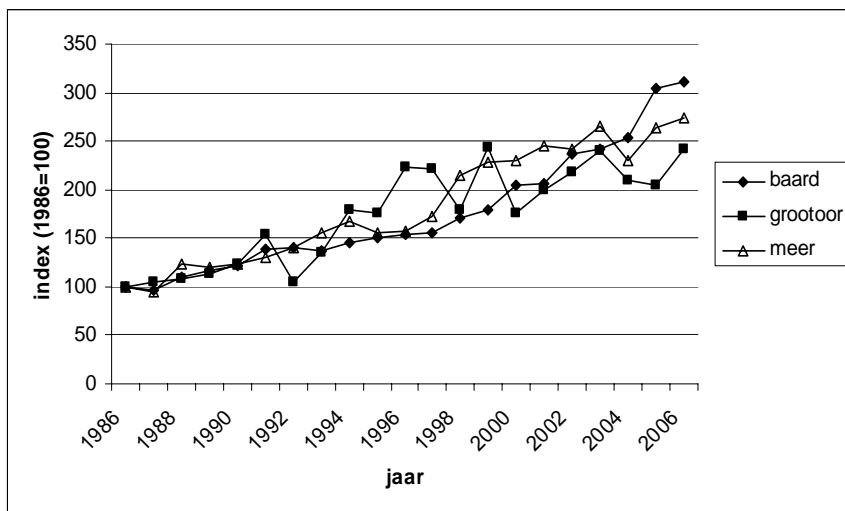
Figuur 6a. Het getelde aantal vleermuizen per soort in de periode 2004/2006 (afkortingen; indet=ongedetermineerd; Mm=baardvleermuizen; Me=ingekorven vleermuis; Mn=franjestaart; Md=watervleermuis; MD=meervleermuis; Pip=dwergvleermuizen; Pa=grootoorvleermuizen).

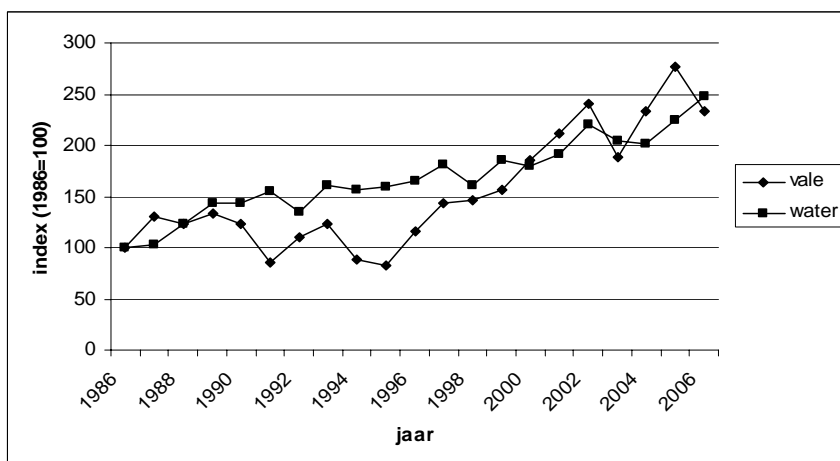
Figuur 6b. Het getelde aantal vleermuizen per soort in de periode 2004/2006 (afkortingen; Mb=Bechstein's vleermuis, MM=vale vleermuis, Nn=rosse vleermuis, Es=laatvlieger).

Figuur 7. Index aantalontwikkeling van de franjestart en de ingekorven vleermuis in de periode 1986-2006.

Figuur 8. Index aantalontwikkeling van de baard-, grootoor en meervleermuis in de periode 1986-2006.

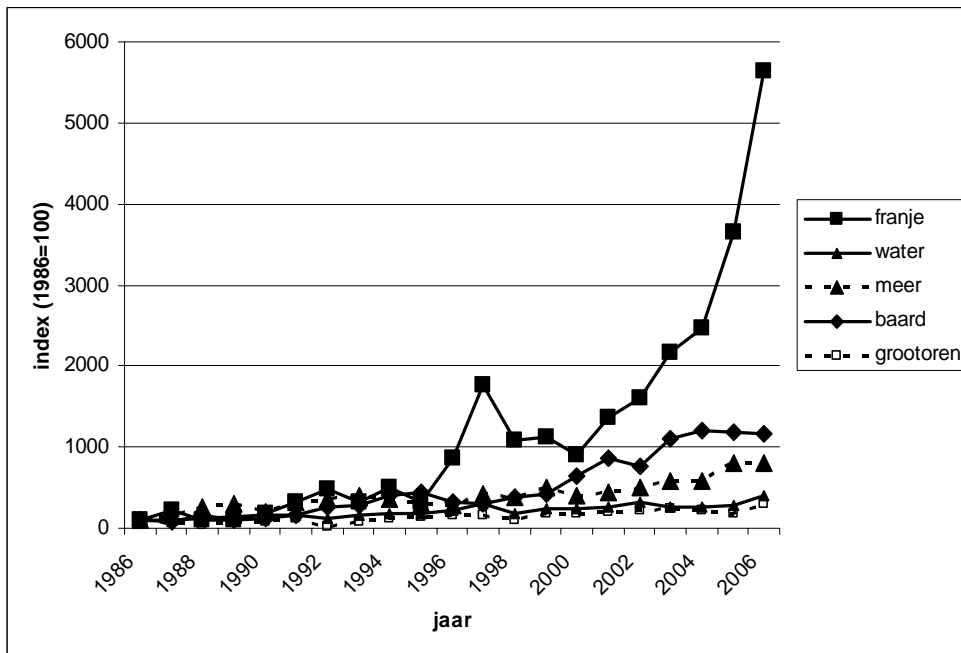

Figuur 9. Index aantalontwikkeling van de vale- en de watervleermuis in de periode 1986-2006.

Indexen van vleermuizen bij terreineigenaren

Dankzij het grote aantal objecten in defensieterreinen zijn we in staat om specifiek voor objecten van het ministerie van Defensie indexen te presenteren. Ook voor indexen van andere grote

terreinbeheerders willen we dit gaan doen. Ik ben heel benieuwd wat voor inzichten dit gaat opleveren. Hoe presteren de andere terreineigenaren ten opzichte van Defensie? De kans is groot dat ze voor wat betreft de franjestaart ver zullen achterblijven bij Defensie. De index van deze soort neemt exponentieel toe en gaat richting de 6.000 (figuur 10)! De overige soorten laten allen een toename zien.

Figuur 10. Index aantalontwikkeling van de baard-, grootoren, franjestaart, water- en meervleermuis in objecten van Defensie in de periode 1986-2006.

Zonder de hulp van de vrijwilligers die de tellingen uitvoeren en de gegevens verwerken is dit meetnet niet mogelijk. Ik wil hen allen van harte danken.

Het meetnet Wintertellingen vleermuizen is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Het CBS levert een bijdrage aan het meetnet door de indexen te bepalen. De Gegevensautoriteit Natuur i.o.-LNV maakt het meetnet financieel mogelijk.

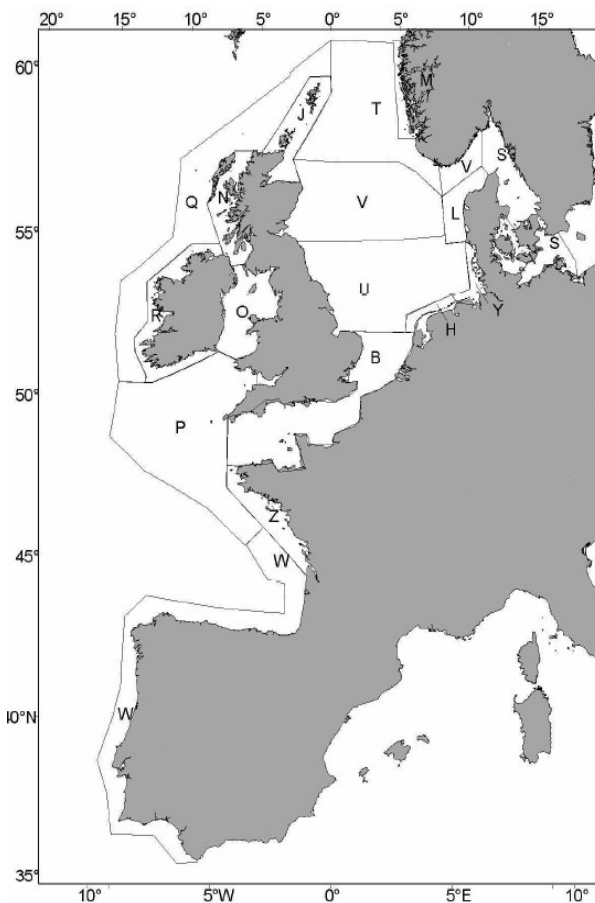
Vilmar Dijkstra

Massale volksverhuizing bij de bruinvvis in de Noordzee !

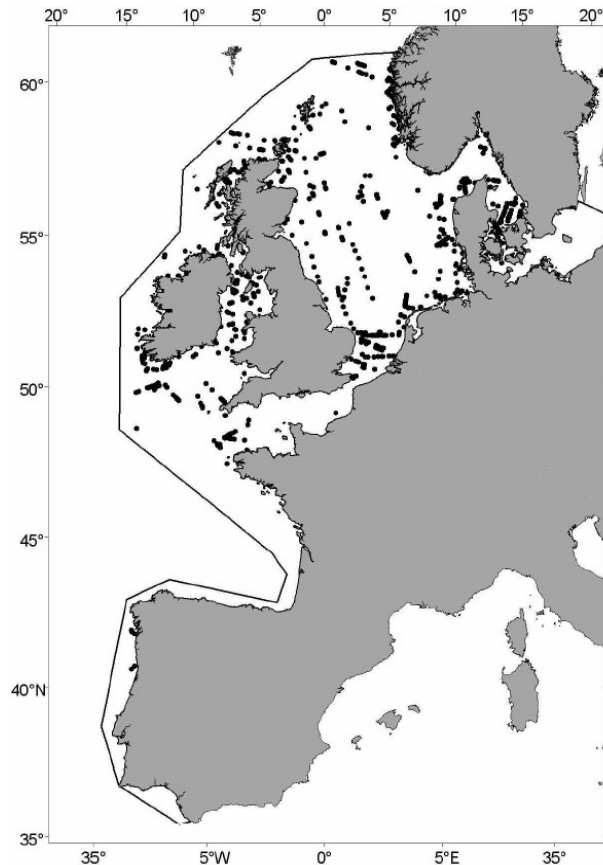
Verstandig of niet?

In juli 1994 is voor de eerste keer een robuuste telling uitgevoerd van dolfijnen in en rond de Noordzee. Dit grote Europese 'Life / Natura 2000' project heeft de naam SCANS (**S**mall **C**etaceans in the European **A**tlantic and **N**orth **S**ea) gekregen. In juli 2005 is deze telling opnieuw uitgevoerd (SCANS-II) met behulp van 7 schepen en 3 vliegtuigen waarbij bijna 20.000 km² binnen een gebied van ruim een miljoen km² door 25 internationale teams op dolfijnen is geteld. In figuur 1 is het gehele onderzoeksgebied onderverdeeld in verschillende telvakken weergegeven. In 2005 is het telgebied t.o.v. 1994 uitgebreid naar het westen (telvak Q) en het zuiden (telvak W).

De Zoogdiervereniging VZZ heeft aan dit onderzoek bijgedragen doordat leden meegeteld hebben in de deelgebieden P en S. Het Nederlandse deel van de Noordzee is door Duitse teams geteld.

SCANS-II (2005) *

Figuur 1 (links): Overzicht tel(deel)gebied(en) gedurende

Figuur 2 (rechts): Overzicht van de locaties waar bruinvissen zijn gezien tijdens de SCANS-II telling*

De meest algemeen voorkomende soort tijdens beide telperiode is de bruinvvis (zie figuur 2). Alhoewel het totaal aantal bruinvissen binnen het telgebied van 1994 (341.000) niet significant afwijkt van het aantal in 2005 (335.000) valt toch een opmerkelijke verschuiving te zien (zie tabel). In de Noordzee werd 8% minder bruinvissen geteld, maar dit verschil is wederom niet significant. Wel is een duidelijke verschuiving te zien in het aantal bruinvissen dat voor de noordelijke telgebieden is berekend (239.000 in 1994 versus 120.000 in 2005) en de zuidelijke telgebieden (102.000 in 1994 en 215.000 in 2005). Werde in 1994 slechts een kleine 30% van de bruinvissen in de zuidelijke wateren waargenomen in 2005 was dit ruim 60%.

Tabel: Vergelijking van berekende aantallen bruinvissen in de telgebieden tijdens de SCANS-I telling in 1994 en de SCANS-II telling in 2005. Let op, dit zijn voorlopige getallen op basis van de eerste berekeningen en deze kunnen nog iets wijzigen.

Locatie*	1994	2005
Geheel telgebied	341.000	386.000
Telgebied 1994	341.000	335.000
Noordelijke deelgebieden	239.000	120.000
Zuidelijke deelgebieden	102.000	215.000
Noordzee	250.000	231.000
Westelijk deelgebied	-	129.000
Zuidelijk deelgebied	-	2.650

De verschuiving naar het zuiden van het aantal bruinvissen op basis van deze tellingen lijkt een aardige toelichting op het feit dat in Nederland het aantal waargenomen bruinvissen is toegenomen van ca 500 exemplaren in 1994 tot ruim 3500 in 2006 (bron: NZG Marine Mammal Database), een verzevenvoudiging.

Belangrijke oorzaak voor deze verschuiving lijkt te zijn een optredend voedseltekort door overbevissing in het noordelijk deel van de Noordzee ten behoeve van de vismeelindustrie. Echter met een toename van het aantal zichtwaarnemingen nam ook het aantal bruinvissen dat op onze stranden dood is aangetroffen sterk toe. Dit is logisch aangezien een deel van de bruinvissen een natuurlijke dood sterft en gestorven dieren kunnen aanspoelen.

Foto:
Richard
Witte

Echter het blijkt dat een groot deel van de op het strand aangetroffen bruinvissen sporen van bijvangst vertoont (lidtekens van netten, opgesneden). De vraag die vervolgens opkomt is, hoe komt het dat zoveel bruinvissen in netten verdrinken en wat is de invloed hiervan op de bruinvis populatie.

Internationaal wordt de 1% norm aangehouden, wat betekent dat indien maximaal 1% van een populatie (voor de Noordzee is dit dus 2310 bruinvissen) jaarlijks door bijvangst om het leven komt een populatie toch duurzaam kan blijven bestaan. Wordt de grens van 1% overschreden dan komt een dergelijke populatie in gevaar. Met een verwacht strandingsaantal in 2006 van ca 500 bruinvissen op het Nederlandse strand (bron C.J. Camphuysen) en ca 75 in België is het de vraag in hoeverre deze grens momenteel niet overschreden wordt.

* Bron: Hammond, P.S. & K. Macleod, 2006. SCANS-II - Report on Progress. Document for ASCOBANS Meeting of Parties, Egmond aan Zee, September 2006.

Zwanenzang voor het meetnet eekhoornnesttellingen

De Zoogdierverseniging VZZ zal met ingang van 2007 gaan stoppen met het meetnet Eekhoornnesttellingen. Dit besluit is al eerder dit jaar aan de deelnemers van het meetnet meegedeeld. De bedoeling van dit stuk is dat ook andere personen die in eekhoorns zijn geïnteresseerd op de hoogte worden gebracht van het ter grave dragen van dit meetnet. Er zijn een aantal redenen om met het meetnet te stoppen. Toen dit meetnet in 1995 werd gestart viel het onder het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en werden de kosten gedekt door het ministerie van LNV. In 1998 werd binnen het NEM besloten het meetnet niet langer financieel te steunen omdat het eekhoorn geen doelsoort was. Bovendien werd het eekhoorn nog gevolgd via het NEM-meetnet Dagactieve zoogdieren. De Zoogdierverseniging VZZ heeft toen besloten het meetnet door te zetten en zelf de financiering voor zijn rekening te nemen. De financiële situatie binnen de VZZ is echter niet dusdanig dat het verstandig is die kosten zelf te blijven dragen. Meerdere malen is overigens getracht externe financiering te regelen, maar dat lukte maar ten dele. Er moet dan een afweging gemaakt worden om of door te gaan met het meetnet of het geld in te zetten voor andere zaken. Ook gezien het feit dat de eekhoorn nog gevolgd wordt via het andere meetnet waarvoor wel financiering geregeld is, heeft de VZZ doen besluiten het meetnet vanaf 2007 te stoppen.

Foto: eekhoorn

Ik kan mij voortstellen dat dit voor de deelnemers een minder prettig besluit is. Een aantal mensen doet al vanaf 1995 vol overgave mee, terwijl er ook mensen zijn die net vol goede moed zijn begonnen.

Bij het andere meetnet (Dagactieve zoogdieren) worden individuele eekhoorns geteld door vrijwilligers van SOVON die tijdens hun broedvogeltellingen ook de zoogdieren die ze bij hun inventarisatie tegenkomen, noteren. Dit meetnet heeft ten opzichte van het tellen van eekhoornnesten een voordeel. In de loofbossen komt het regelmatig voor dat terwijl er wel eekhoorns worden gezien er niet of nauwelijks nesten worden aangetroffen. Dat komt omdat er vanwege het veranderde beheer in de afgelopen jaren meer en meer holten zijn ontstaan. In deze holten maken eekhoorns ook hun nesten en soms kun je dat zien doordat er gras of takjes met (dor) blad uit de holte steekt. Mijn ervaring met het werken met een boomcamera (ten behoeve van onderzoek aan boomkruipers) is dat er toch regelmatig eekhoornnesten in holle bomen zitten zonder dat je dit aan de buitenkant merkt. Daarmee is de nestenmethode in bosgebieden met relatief veel holle bomen niet een geschikte methode. Het tellen van de eekhoorns werkt in die bossen beter. Eind 2006/begin 2007 zullen alle tellingen die zijn binnengekomen (en voor het voorjaar nog binnengekomen) worden verwerkt en zullen er voor de laatste keer indexen worden bepaald. In de eerste Telganger van 2007 zal dan voor het laatste het resultaat van het meetnet worden weergegeven.

Ik wil alle deelnemers in ieder geval hartelijk danken voor de soms vele jaren van goede inzet en hoop jullie bij andere VZZ-activiteiten weer tegen te komen.

Nieuwe activiteit?

De Zoogdierverseniging VZZ is wel bezig een nieuwe activiteit op te zetten. Al enkele jaren lopen we rond met het plan om ook VZZ-ers de mogelijkheid te geven dagactieve zoogdieren te tellen. Daarvoor kan de methode die SOVON hanteert gebruikt worden (een aantal tellingen in ochtend en/of avond). Daarvoor zou wel een nieuwe gegevensstroom opgezet moeten worden met bijbehorende financiering. Versterking van het huidige meetnet Dagactieve zoogdieren zou zeer welkom zijn omdat momenteel een aantal soorten niet voldoende met het meetnet gevolgd kunnen worden om statistische uitspraken te kunnen doen (bv bunzing) of het aantal waarnemingen dusdanig laag is dat wel een statische uitspraak gedaan kan worden, maar met grote marges. Uitbreiding van het aantal telgebieden zou dit probleem kunnen oplossen. Ook het CBS en LNV tonen interesse in dit plan. Na het verschijnen van de nieuwe Rode Lijst Zoogdieren in 2007 willen ze zich beraden op de gegevensbehoefte en dan bekijken of ze het (financieel) gaan steunen. Misschien een aardige vervanging voor het tellen van eekhoornnesten...?

Vilmar Dijkstra

Gevallen van myxomatose en RHD gezocht

Het lijkt weer wat beter te gaan met het konijn in Nederland: tellingen in de duinstreek wijzen uit dat het konijn daar weer toeneemt en het meetnet dagactieve zoogdieren en landelijke afschotcijfers geven in elk geval een stabilisatie aan. Toch lijkt er lokaal nog regelmatig myxomatose of Rabbit Haemorrhagic Disease (RHD, ook wel VHS genoemd) uit te breken. Zoogdierverseniging VZZ zou graag meer inzicht krijgen in waar en wanneer deze uitbraken in populaties van wilde konijnen plaats vinden. Daarom zouden we graag uw waarneming van zieke of dode dieren ontvangen.

Het ziektebeeld van myxomatose zal bekend zijn: zwellingen en ontstekingen en misvormde ogen, oren en bek. Een uitbraak van RHD is vaak veel sluipender, maar soms worden in het veld dode dieren gevonden, die op het oog gezond en gaaf zijn, met soms alleen wat bloed aan de neus.

Mocht u dergelijke waarnemingen doen, dan kunt u deze melden via het internet-formulier op de website van de VZZ: www.vzz.nl. Gebruikt u geen internet, dan kunt u uw melding doorgeven via de post. Stuur dan de locatie, datum, gebiedsnaam, uw contactgegevens en vooral het aantal zieke/dode dieren, met een korte omschrijving van het ziektebeeld naar Zoogdierverseniging VZZ, Jasja Dekker. Oude kraan 8, 6811 LJ Arnhem.

- Jasja Dekker

'Soort van de maand'

In Nederland zijn er duizenden vrijwilligers actief om de planten en dieren te tellen. Veel mensen zijn graag in de natuur en kijken ook naar planten en dieren. Vaak komen deze gegevens niet verder dan de waarnemer en worden nergens vastgelegd. Dit terwijl de gegevens van groot belang zijn voor natuurbeheer en -beleid. Om alle natuurliefhebbers te stimuleren hun waarnemingen van planten en dieren door te geven is door de VOFF, De Natuurkalender en de WILDzoekers het project 'Soort van de maand- op stap en tellen in de natuur' ontwikkeld. Met dit project, waar iedereen aan mee kan doen, worden zeer veel natuurliefhebbers attent gemaakt op natuurwaarden in hun directe omgeving en de mogelijkheid deze waarnemingen door te geven. Daarnaast komen de mensen in aanraking met organisaties die natuurgegevens verzamelen voor onderzoek naar en behoud en herstel van een bepaalde soortgroep, zoals de Zoogdierverseniging VZZ.

Binnen het project Soort van de maand zal in 2007 maandelijks een soort in de schijnwerpers worden gezet waarvan zoveel mogelijk waarnemingen zullen worden verzameld. Het gaat daarbij om allerlei verschillende soorten uit verschillende soortgroepen (hogere planten, paddestoelen, mossen, ongewervelden, amfibieën, zoogdieren etc.), zodat de grote verscheidenheid in de Nederlandse natuur zichtbaar wordt gemaakt. De 12 soorten zijn zorgvuldig uitgekozen, waarbij criteria als herkenbaarheid, verspreiding over het land, vindbaarheid en de indicatorwaarde (wat zegt de soort over de natuurwaarde van een gebied) een belangrijke rol spelen. Door een intensieve campagne, met behulp van alle verwante organisaties en de landelijke en regionale pers zullen zoveel mogelijk mensen op de hoogte worden gesteld van de actie. De waarnemingen kunnen worden doorgegeven op de website www.telme.nl

Gedurende de maand februari staat de haas in de schijnwerpers!

Maand	Soort
Januari	IJsvogel
Februari	Haas
Maart	Citroenvlinder
April	Parapluutjesmos
Mei	Rugstreepad
Juni	Weidebeekjuffer
Juli	Klokjesgentiaan
Augustus	Wespenspin
September	Wijngaardslak
Oktober	Kostgangerboleet
November	Phyllonorycter platani
december	Kleine wintervlinder

Telganger Digitaal

In de vorige Telgangers hebben wij een berichtje geplaatst voor het digitaal ontvangen van de Telganger.

Inmiddels hebben wij al veel aanmeldingen ontvangen. Het voordeel: papierbesparing en bovendien foto's / kaarten in kleur, het gewenste artikel of pagina via een link direct te bekijken.

Aanmelden? Even een e-mailtje naar marja.horsting@vzz.nl

Veldagenda

Maak voor 1 januari 2007 iemand lid van de Zoogdiervereniging VZZ en ontvang een gratis exemplaar van de Veldagenda. Stuur een e-mail naar leden@vzz.nl met daarin naam en adres van het nieuwe lid en de eigen adresgegevens, dan krijgt u de agenda toegestuurd.

Word lid van de Zoogdiervereniging van Nederland

De Zoogdiervereniging VZZ zet zich in voor de studie en de bescherming van alle in het wild levende zoogdieren en hun leefgebieden, zowel nationaal als internationaal. Daarom organiseert zij de tellingen en het verspreidingsonderzoek waar jij aan meedoet. Help de Zoogdiervereniging VZZ dit ook in de toekomst te doen. Word lid. Het lidmaatschap kost € 15,- per jaar. Daarvoor ontvang je viermaal per jaar het tijdschrift Zoogdier en kun je meedoen met activiteiten van de werkgroepen. Aanmelden kan via onze website www.vzz.nl.

Colofon. Ieder half jaar maakt het team Onderzoek & Advies een kort verslag van bestuurlijke activiteiten en de voortgang van de deelmeetnetten: "De Telganger". Heb je opmerkingen, ideeën, mededelingen met betrekking tot Zoogdiermonitoring? Geef ze door voor 1 maart 2007 en ze komen in de Telganger: zoogdier@vzz.nl. Tot ziens! Dick Bekker, Vilmar Dijkstra, Dennis Wansink, Ludy Verheggen, Jasja Dekker en Richard Witte.

Adres: Zoogdiervereniging VZZ, Oude Kraan 8, 6811 LJ Arnhem

Telefoon: 026-3705318

Website: www.vzz.nl